

І.Л. Шевчук, доц. (*ХДУХТ, Харків*)

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЕНСІЙНОГО РЕФОРМУВАННЯ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Пенсійна система є необхідним атрибутом сучасної розвиненої держави. Характерними глобальними викликами для переважної більшості пенсійних систем в економічно розвинених країнах сьогодні стали порушення їхньої економічності внаслідок демографічних зрушень за рахунок зростання тривалості життя (у тому числі й серед пенсіонерів) та низька народжуваність. Це спричинило появу диспропорції у встановленому при впровадженні сучасного пенсійного забезпечення співвідношенні між платниками внесків до пенсійних фондів та отримувачами пенсій ($\approx 4\div 5$ працюючих осіб до 1-го пенсіонера), що призвело до зростання навантаження на солідарну систему, а отже й підвищення пенсійного віку.

У світі активне реформування пенсійних систем в Німеччині, США, Італії, Франції, Угорщині, Польщі, Чехії, Швеції та Японії розпочалося після світової фінансової кризи 2008-2010 рр. й включали плавне підвищення пенсійного віку; збільшення розміру страхових внесків та періоду страхування; обмеження практики дострокового виходу на пенсію; стимулювання створення приватних пенсійних фондів та ін.

За розрахунками експертів до 2050 року у світі в середньому пенсійний вік повинен підвищитися до 70 років, оскільки число осіб у віці, старше за 65 років збільшиться у три рази.

Проведений аналіз показав, що сьогодні у розвинених європейських країнах, де тривалість життя перевищує 80 років, пенсійний вік знаходиться на рівні 65-67 років. В США це співвідношення складає 79,1/66 (можна вийти на пенсію й достроково – у 62 роки, але тоді пенсія буде нараховуватися у неповному обсязі і залишиться такою назавжди. В середньому ж, американці стають пенсіонерами: чоловіки – у 67 років, жінки – у 65). В Японії тривалість життя становить 83,5, а вихід на пенсію відбувається у 65-70 років (є можливість піти на пенсію й у 60-64 роки, але тоді базова частина виплат урізається на 25 %. При продовженні трудової діяльності після настання пенсійного віку, трудова пенсія щороку стає більшою на 5 %). Середня тривалість життя в Україні за даними Державної служби статистики складає 71 рік.

В Україні необхідність впровадження повномасштабної пенсійної реформи була пов'язана не тільки із старінням населення, характерним для усього світу та дефіцитністю Пенсійного фонду України, а також з вимогою міжнародних кредиторів, зокрема МВФ, який вимагав поступово наблизити пенсійний вік, який становив на той час 60 років для чоловіків та 55 – для жінок, до загальноприйнятих європейських стандартів на рівні 63+. Ще одним фактором, що також вплинув на необхідність реформування пенсійної системи в Україні, стала демографічна криза, яка призвела до значного скорочення населення, зміни частки економічно активних громадян, що суттєво змінило співвідношення кількості пенсіонерів та зайнятого населення та негативно вплинуло на параметри солідарної пенсійної системи. Якщо на початку 90-х років на одного пенсіонера припадало майже двоє платників пенсійних внесків, то сьогодні – фактично один. Такі зміни не могли не позначитись на фінансовому становищі Пенсійного фонду і призвели до його системної кризи. За прогнозами аналітиків з часом на одну особу, яка сплачує внески, буде припадати 1,4 пенсіонера, що остаточно зруйнує пенсійну систему, не залишаючи жодних шансів на забезпечену старість тим, хто сьогодні працює.

Невідповідність пенсійної системи України потребам часу, її обтяжливість для суспільства та бізнесу, низький рівень пенсійних виплат для більшості громадян потребували термінових змін, що й призвело до початку реформування вітчизняної системи пенсійного забезпечення у 2004-му році, яке й по теперішній час здійснюється у трьох напрямках: реформування солідарної системи; створення обов'язкової накопичувальної системи; розвиток добровільної недержавної накопичувальної системи. З прийняттям Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» у 2011 році було внесено зміни щодо: пенсійного віку (сьогодні для чоловіків – 60 років, для жінок – 58 років, якщо немає певних пільг); страхового стажу; визначення заробітку; перерахунку та виплати пенсій; зниження відсотку при обчисленні «спеціальних» пенсій до 80 % від заробітної плати; поступового запровадження обов'язкової накопичувальної системи. 2017-го року з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» було запроваджено осучаснення пенсій, тобто їх перерахунок відповідно до зростання середньої заробітної плати, з якої сплачуються внески; встановлення нових вимог щодо величини необхідного страхового стажу; скасування особливих умов виходу на пенсію та оподаткування пенсій, збільшення мінімальної пенсії до 1452 грн. До позитивних змін можна віднести

зарахування до страхового стажу ведення підприємницької діяльності за спрощеною системою оподаткування та проходження військової служби до 31 грудня 2017 р. включно. Але зі страхового стажу чомусь виключили: перебування у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами з 1 січня 2004 р. по 30 червня 2013 р. включно; перебування у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею шестирічного віку з 1 січня 2004 р. до моменту введення сплати страхових внесків для жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку; навчання у вищих навчальних закладах за денною формою навчання на умовах державного замовлення, а також навчання в аспірантурі і докторантурі з 1 січня 2004 р. по 31 грудня 2017 р. включно. Й таким чином, зі страхового стажу, особливо у жінок, може «випасти» від 8 до 15 років. Правда додатковий страховий стаж, але не більше 5 років, можна буде докупити. На сьогодні це коштуватиме бажаним від 16 896 грн за один рік стажу, якого не вистачає, до 84 480 грн. за п'ять років.

Здійснюючи аналіз слід відзначити, що в Україні на теперішній час відбулося завуальоване підвищення пенсійного віку (попри обіцянки уряду цього не робити), оскільки законодавство змінило таким чином, що українці будуть виходити на пенсію все пізніше й пізніше. За прогнозами аналітиків к 2028 року лише 55 % 60-літніх українців будуть мати необхідний страховий стаж у 35 років, щоб вийти на пенсію, оскільки багато з них працюють або за кордоном, або без офіційного оформлення. Всім іншим доведеться працювати до 63 або навіть до 65 років.

Але навіть ці заходи не вирішують проблеми Пенсійного фонду України у довгостроковій перспективі, тому наступним етапом було заплановано запровадження з 1 січня 2019 р. другого рівня пенсійної системи – накопичувального. Та схоже відсутність законодавчої бази не дозволить завершити пенсійну реформу та здійснити перехід до світової трирівневої пенсійної моделі й підвищити якість пенсійного забезпечення в Україні, оскільки законопроект № 6677, який має схвальні експертні висновки вітчизняних та міжнародних спеціалістів та відповідає вимогам Директив ЄС в рамках імплементації Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, так й не було прийнято. А якщо другий рівень пенсійної системи не буде запроваджено, можливостей завершити реформу, на думку експертів, щонайменше у найближчі 4 роки, не буде, оскільки попереду вибори Президента і Парламенту.

Інформаційні джерела:

1. Ставерська Т.О., Шевчук І.Л. Етапи пенсійної реформи в Україні // Економіка і суспільство. – 2017. – № 3. – С. 1221-1228.